

Kerkvaders

Getuigen van het geloof en Christelijk leven in de eerste eeuwen.

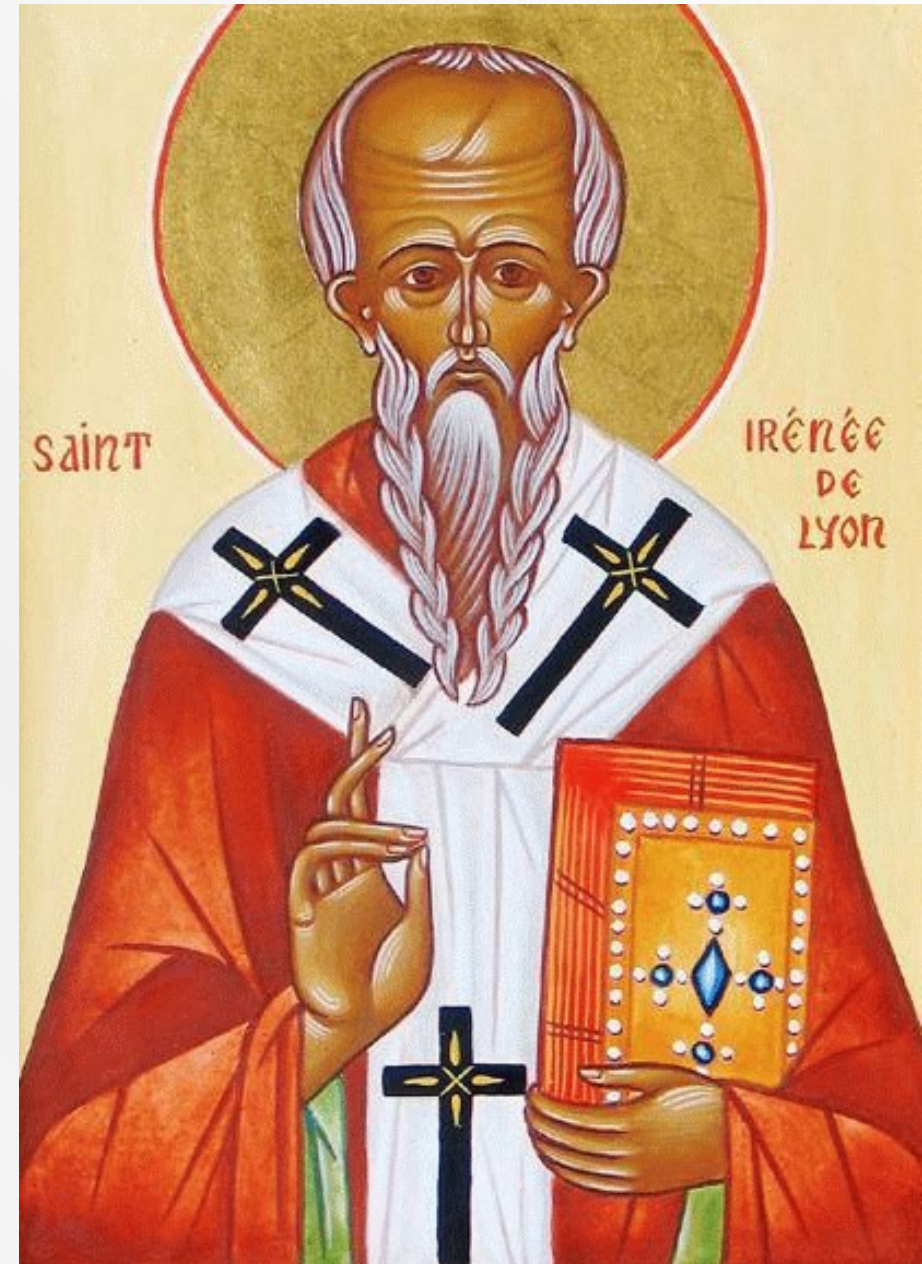
H. Ireneüs van Lyon (+202)

Het begin van de theologie.

Ireneüs van Lyon, het begin van de theologie.

Inhoud

- leven
- situatie van de theologie
- tegenstanders
- de apologetiek van Ireneüs
 - ▶ H. Schrift
 - ▶ Traditie
 - ▶ Godsleer
 - ▶ Christologie
 - ▶ Recapitulatio

Ireneüs van Lyon

Inleiding

- bij Ireneüs **ontstaat de theologie** in de confrontatie met de gnosis.
- hij is de eerste die O.T. én N.T. gebruikt in zijn uiteenzettingen over het geloof.
- hij behandelt voor het eerste systematisch de belangrijkste onderdelen van het geloof.

Ireneüs van Lyon

Zijn leven.

- Ireneüs werd rond 140 geboren in Klein-Azië. ‘
 - in Smyrna ontmoette hij Polycarpus (+156) en was een tijd zijn leerling.
- in 177 was hij priester in de kerk van Lyon.
- vermoedelijk is hij op weg daarheen een tijdje in Rome geweest.
- in 177-178 volgde hij bisschop Photinus op als bisschop van Lyon, na diens marteldood.
- of hij zelf in 202 als martelaar gestorven is, is niet zeker.
- zijn verdiensten zijn:
 - de missie in Gallië;
 - het sluiten van vrede in strijd om paasfeest (190-200)
 - zijn optreden tegen het gnosticisme.

Ireneüs van Lyon

Geschriften.

- van zijn geschriften bij Eusebius genoemd zijn er slechts 2 volledig overgeleverd:
 - ▶ Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδοδωνυμοῦ γνῶσεως (180-90) [= Adversus Haereses]
 - ▶ Ἐπιδείξις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρυγματος [= Demonstratio Praedicationis Apostolicae]
 - van dit laatste werk was tot 1904 slechts de titel bekend.
- ▶ van de rest zijn slechts fragmenten of titels bekend.

Ireneüs van Lyon

De situatie van de theologie

- De eerste generaties Christenen hielden zich reeds bezig met de reflectie op de gegevens van de Openbaring.
- Zij probeerden hun geloof te begrijpen en te verantwoorden:
 - ▶ de apostolische vaders
 - ▶ en de apologeten (waaronder Ireneüs)

Ireneüs van Lyon

De situatie van de theologie

- de apologeten gebruiken voor het eerst elementen uit de Griekse filosofie om hun geloof te verdedigen.
 - ▶ Centraal: Gods transcendentie tegen twee fronten:
 - het judaïserend hellenisme (Jodendom),
 - het neo-platonistische hellenisme,
 - daarbij komt dan al spoedig het gnosticisme.
- de confrontatie met Jodendom en heidendom werkt een negatieve theologie in de hand:
 - ▶ God is ongeboren, onbegrijpbaar, onuitspreekbaar, God is geest (niet-lichamelijk).

Ireneüs van Lyon

De situatie van de theologie

- in hun godsleer brengen zij de nodige correcties aan aan de Griekse denken:
 - ▶ monotheïsme, schepping, voorzienigheid, een doelgerichtheid van wereld en geschiedenis.
- hun verdienste: in Griekse categorieën nadenken over de handelende God uit de Bijbelse geschiedenis.

- hun geloofsverantwoording richt zich m.n. op drie terreinen:
 - ▶ de verrijzenis van het lichaam,
 - ▶ de profetie,
 - ▶ de logos-theologie.

Ireneüs van Lyon

Zijn tegenstanders.

- Ireneüs' werk is ontstaan als verdediging tegen het **Christelijk gnosticisme** dat zijn bloeiperiode kende.
- De belangrijkste tegenstanders:
 - ▶ **Valentinus**
 - (“Als de valentinianen eenmaal overwonnen zijn, dan is de hele bende van dwaalleraren weerlegd.”)
 - ▶ **Marcion**

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Valentinus.

- Valentinus (90-160) geboren in Egypte was volgens de traditie van het Valentinianisme een leerling van Theudas, een leerling van St. Paulus.
- hij was de geniaalste leider van de gnostici
 - ▶ hij ontmoette Theudas rond 110
 - ▶ stichtte na een zogenaamd visioen van het Jezuskind een school in Alexandrië
 - ▶ in 139 stichtte hij een school in Rome.
- het gnosticisme kwam vanaf het begin 2de eeuw uit het oosten en het verspreidde zich over de hele wereld.
 - ▶ het had de meeste weerklank in de snel groeiende klasse van bureaucraten en hun families in de stedelijke gebieden van de Grieks-Romeinse wereld.
 - ▶ als groep hield men zich op binnen de Kerk,
 - ▶ maar men had eigen gebruiken, diëten, kennis... .

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Valentinus.

- het gnosticisme huldigt een onbekende God, die slechts door enkele uitverkorenen gekend kan worden.
 - ▶ God wordt door de ingewijde immanent gekend.
 - ▶ heil en verlossing van de mens vindt enkel plaats dan in iemands eigen kennis (gnosis) van het goddelijke
 - ▶ het gnosticisme is steeds afkerig tegenover de materiële wereld.
- het Christelijk gnosticisme wordt gekenmerkt
 - ▶ door de overname binnen het gnostische systeem van Christelijke elementen
 - ▶ om zo de eigen (gnostische) theorie makkelijker ingang te laten vinden bij de Christenen.

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Valentinus.

- Valentinus heeft de geniaalste compositie gemaakt.
 - ▶ zijn *Evangelie van de waarheid* is een gnostische mythe in hymnische taal die het hele bestaan en de verlossing van de mens beschrijft
 - ▶ dit alles is ingekleed met Christelijke elementen en beelden uit de hellenistische en klassieke filosofie en mythologie.
 - ▶ de tekst was tot de vondst in Nag Hammadi (1945) enkel bekend uit de citaten van Ireneüs.
- deze syncretistische leer spreekt erg aan bij zijn tijdgenoten
 - ▶ die in een neo-Platoonse sfeer naar wijsheid en kennis zochten.
 - ▶ en zoals Plato zochten zij bij moeilijkere onderwerpen hun toevlucht en uitkomst in mythische omschrijvingen.

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Valentinus.

- De leerlingen vallen snel uiteen in verschillende groepen en verdwijnen in de 7de eeuw.
- Hun leer samengevat:
 - ▶ de godheid bestaat uit een serie van emanaties, voortvloeiend uit een ongeworden oergrond.
 - ▶ deze emanaties gebeuren paarsgewijze, volgens het schema man-vrouw, het vrouwelijke element is inherent aan het mannelijke.
 - het eerste paar is de *Oergrond* (vader) waarin volledige stilte rust
 - hieruit vloeien drie paar eenheden (syzygiën) voort:
 - de *Nous* (eniggeboren Zoon) waarin de waarheid zetelt,
 - de *Logos* (Woord) dat/die zich uit in het leven,
 - en de *Ideale mens* die geïnitieerd is in de (gnostische) kerk.
 - deze achtheid ontvouwt zich in 30 eonen, de laatste eon is de wijsheid (σοφία), de oorsprong van alle kwaad.

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Marcion.

- in juli 144 werd Marcion (ca 85- ca 160) uitgesloten door de Kerk te Rome.
 - ▶ hij ging actief propaganda maken tegen de Kerk.
 - ▶ vanaf 139 had hij zijn eigen leer ontwikkeld in Rome en een nieuwe H. Schrift naar eigen inzichten samengesteld.

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

Marcion.

- Zijn leer wordt gekenmerkt door:
 - ▶ een Bijbels antinomisme, of overdreven paulinisme: evangelie tegen de wet,
 - ▶ de leer van twee verschillende goden
 - 1. in het O.T.: de demiurg van de materie, de geesten en het kwaad)
 - 2. in het N.T.
 - ▶ het afwijzen van het O.T.,
 - ▶ docetisme
 - ▶ een afkeer van de materiële wereld, van het huwelijk, strenge vasten en ascese en bereidheid voor de marteldood.
 - ▶ Jezus is
 - enkel een verschijning van de vreemde God,
 - in een schijnlichaam,
 - hij is niet geboren,
 - maar als volwassene verschenen (modalisme).

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

De Ebionieten.

- een Joods-Christelijke sekte ontstaan uit de Joods-Christelijke groep die in 66/67 ontstond tijdens het uitwijken van Jeruzalem naar Pella.
- de groep en zijn geschiedenis is grotendeels onbekend.
- de naam “ebonieten” komt
 - ▶ van de aanduiding van de Christen als de “arme” (יֵאֻמִּים)
 - ▶ of van de oergemeente in Jeruzalem die deze terminologie voor zichzelf gebruikte.
- sinds Ireneüs duidt men deze groep met Ebionieten aan.
 - ▶ voor hen is Jezus de Messias.
 - ▶ hij is gewoon de zoon van Jozef en Maria op wie de H. Geest neerdaalde bij zijn doopsel.
 - ▶ Jezus is niet onze verlosser maar het voorbeeld van hoe wij moeten leven.

Ireneüs van Lyon, tegenstanders

De Ebionieten.

- zien het onderhouden van de wet van Mozes voor heilsnoodzakelijk en vieren naast de zondag ook de sabbat.
- zij onderhielden naast de Christelijke gebruiken, ook een aantal Joodse gebruiken, zoals de besnijdenis.
- zij verwierpen het hele offer- en priesterwezen, het eten van vlees.
- zij kenden dagelijkse rituele doopbaden en sacrale maaltijden.
- zij
 - zuiverden de Pentateuch naar eigen inzicht van “valse” perikopen,
 - verwierpen de Paulus-brieven als apostatisch en
 - herschreven het Evangelie van Matteüs.

Ireneüs van Lyon

De apologetiek van Ireneüs.

- Ireneüs heeft een enorme betekenis voor de theologie:
 - ▶ hij werkt tegen de gnosis de leer van de kerkelijke **traditie** uit
 - ▶ evenals de leer van de **heilseconomie**, naar twee kanten werkzaam:
 - ontwikkelt een theologie van de openbarende Logos
 - gebruikt de filosofie enz. om deze uit te leggen en te funderen

- nieuw bij hem is
 - ▶ dat de godskennis uit de schepping mogelijk is
 - ▶ de theologie van de aanschouwing van God.

- apologetiek en dogmatiek zijn volledig één bij Ireneüs.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

- de Schrift geeft de mogelijkheid om het geloof te verdedigen
 - ▶ door aan te tonen dat de gnosis niets met het overgeleverde geloof te maken heeft
- in de grond had de Schrift geen betekenis voor de gnosis
 - ▶ hun interesse voor de Schrift was m.n. een gevolg van de nood aan zelfbevestiging als ook een manier om zich ertegen af te zetten.
 - ▶ in feite kent de gnosis geen ander criterium dan zichzelf.
- ▶ vaak volgde men een “schoolhoofd” of geschreven tekst zoals het *Evangelie van de Waarheid* van Valentinus.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

■ De gnosticus denkt

- ▶ dat hij door zijn pneumatische orgaan voor de volle kennis (gnosis) in iedere tekst de ware betekenis kan vinden, die enorm kan verschillen van de betekenis die die tekst voor niet-ingewijden heeft.
- ▶ zij noemen hun methode van exegeze zelf: allegorie.
 - bedoeld is dat zij hun eigen gedachtengoed terugvinden in vreemde (d.w.z. niet-direct gnostische) teksten
 - het is wezenlijk een (gewild) misverstaan van teksten of van de erin bedoelde historische werkelijkheid.
 - en paste deze allegorie toe op de Schrift maar ook bv. op de werken van Homerus.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

- Het gnosticisme kent bv. heel wat O.T.ische namen
 - ▶ maar staat negatief tegenover het O.T. omdat ze de Joodse wereldgod en de schepping door God afwijzen.
 - ▶ schepping is in hun opvatting het werk van de demiurg (vgl. Plato).
 - ▶ de Valentinianen staan niet helemaal afwijzend tegenover het O.T., ze leren namelijk dat het zogenaamde zaad (sperma) veel gezegd heeft door de mond van de profeten en door de moeder.
- het N.T. is wezenlijk voor de christelijke gnosticisten, want het grootste deel van de “gnosis” is volgens hen pas bekend geworden door Jezus Christus.
 - ▶ door de vaagheid van hun leer en door het gebruik de allegorie zijn ze willekeurig in hun exegeze.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

- Ireneüs verdedigt de autoriteit van de hele Schrift.
 - ▶ hij onderlijnt de sufficiëntie van de Schrift: er is geen geheime Openbaring nodig.
 - ▶ de gnostici trokken zich vaak terug in hun eigen dogmata en stelden zich zo boven de apostelen en de Schrift.
 - ▶ Ireneüs leert m.n. de letterlijke interpretatie en dat men onduidelijke teksten met duidelijkere moet vergelijken.
 - ▶ ondanks zijn protest tegen de allegorie gebruikt hij ze zelf soms ook.
 - ▶ Ireneüs wijst op de eenheid van de hele Schrift.
 - ▶ hij protesteert tegen de hoogmoedige houding van de gnostici tegenover God, wereld en Schrift.
 - ▶ de volledige kennis van de dingen van God en Schrift is onmogelijk voor een mens, daarom zijn **Kerk en Traditie** noodzakelijk.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

- Ireneüs is de eerste die de hele Schrift gebruikt.
 - ▶ voorheen werd enkel het O.T. als de Schrift gezien.
- Let wel: de canon van de H. Schrift is er nog niet.
 - ▶ Ireneüs erkent de vier evangelieën.
 - ▶ hij kent/gebruikt hij alle geschriften behalve de kleinere brieven (Filemon, 3 Joh., Judas) en Hebreeën.
 - ▶ de Pastor Hermas is voor hem onderdeel van het N.T.
- Hij doet dit
 - ▶ tegen Marcion, die snoeit in het N.T. om daarin Joodse invloeden te schrappen.
 - ▶ tegen de Ebionieten die enkel een gezuiverd Matteüs-evangelie houden en Paulus afwijzen.

Ireneüs van Lyon

Zijn verstaan van de H. Schrift.

- om de Schrift te verklaren neemt Ireneüs zijn toevlucht met name tot een filosofische interpretatie.
 - ▶ hij vertrekt van de letterlijke betekenis van een woord, die hij eventueel verduidelijkt aan de hand van paralleltesten, als reactie op de willekeur van de gnostische methode.
 - daarbij is hij niet vrij te pleite van “fouten”..
- ondanks zijn protest tegen de allegorie gebruikt hij ze ook wel.
- hij richt zich zoals gezegd tegen de hoogmoedige houding van de gnostici tegenover God, Kerk, wereld en Schrift.
- in de Bijbel wordt aan de menselijke weetgierigheid een beperking opgelegd. Daardoor zijn **Kerk** en **traditie** noodzakelijk.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

- in het gnosticisme is de **traditie** een zeer complex gegeven.
 - ▶ de Heer, de oorsprong van de traditie(s) had zelf al een samengestelde natuur. Hij sprak bijgevolg woorden die voortkwamen uit verschillende bronnen, met ieder hun eigen waarde en interpretatie.
 - ▶ volgens de gnosis gaf Jezus een dubbel onderricht:
 - aan de apostelen verkondigde Hij de God van de Joden,
 - terwijl Hij de Openbaring van de onbekende God (Zijn Vader) voor de ingewijden reserveerde.
 - ▶ De apostelen hadden daardoor
 - geen idee van de God die hoger was dan de God van de Joden
 - noch van het pneumatische zaad (een deel van de goddelijke substantie) waardoor de ingewijden gevormd werden.
 - ▶ pas vrij laat na Pinksteren zouden de apostelen deze geheime Openbaring ook gekregen hebben.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

- Ireneüs belangrijkste taak is het benadrukken van de **eenheid van de traditie**.
 - ▶ hij doet dit in een schema, waarin de traditie organisch verbonden is met haar **drager, de Kerk**, met haar kenmerken van “eenheid, heiligheid, apostoliciteit en katholiciteit”.
 - ▶ hij benadrukt m.n. de **apostolische successie**. De apostelen zijn de drager van de traditie. Eerst hebben we de mondelinge verkondiging van Jezus gehad, later gaf Hij de opdracht aan de apostelen om te verkondigen.
 - ▶ Jezus heeft gewild dat de **mondeling traditie eerder was dan de schriftelijke**.
 - zoals de grote filosofen die hun leerlingen persoonlijk vormden, heeft Jezus een groep leerlingen verzameld, die Hij in de kleine alledaags dingen heeft doordringen met Zijn geest.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

- de **mondelijke traditie** zou zelfs indien de Schrift zou ontbreken een zekere regel voor het geloof zijn.
 - ▶ Ireneüs onderlijnt het belang van de apostelen en van de Kerk die de grondslag zijn van de Waarheid.
 - ▶ Jezus heeft gewild dat de mondelijke traditie eerder was dan de schriftelijke. De traditie is niet verborgen maar voor ieder toegankelijk in de Kerk (**katholiciteit**)
 - ▶
- De traditie is **niet verborgen** maar voor iedereen toegankelijk in de Kerk.
 - ▶ “Zij die de waarheid van het geloof willen zien kunnen in heel de kerk de traditie van de apostelen beschouwen”.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

- hij beklemtoont de algemeenheid (**katholiciteit**) van de traditie tegen de vele verschillende geheime openbaringen van de gnostici.
 - ▶ de traditie is traditie is “**ab apostolis**” en niet “**apostolorum**” bij Ireneüs. (vanaf en niet van de apostelen)
 - hij gebruikt deze uitdrukking om de verbondenheid van de traditie met de apostelen te benadrukken.
- in de Kerk wordt de traditie bewaard door de continue keten van bisschoppen die de apostelen opvolgen (apostolische successie).
- de Kerk is een sociologisch gegeven
 - ▶ ze is alles behalve een louter geestelijke aangelegenheid
 - ▶ dit wordt duidelijk door haar organisatie en
 - ▶ door de opvolging van de bisschoppen in de verschillende kerken.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

■ Rome

- ▶ is de enige Kerk waarvan hij de volledige bisschopslijst geeft.
- ▶ is de bevoorrechte getuige van de traditie, zij heeft de “potentioem principalitatem” vooral te danken aan haar stichting door Petrus en Paulus.
 - in een lange verhandeling aan de hand van de Hand. en de brieven van Paulus waarin sprake is van Petrus, tracht Ireneüs de autoriteit van Petrus te funderen.
 - hij vergeet daarbij het incident van Gal. 2,11 niet,

■ Kerk en traditie hebben geen recht of reden om te bestaan zonder de **H. Geest**.

- ▶ tegen de gnostische bewering dat de apostelen aanvankelijk nog niet de volmaakte kennis hadden argumenteert Ireneüs vanuit de Schrift met teksten die spreken over de gave van de H. Geest.

Ireneüs van Lyon

De traditie.

- Jezus zelf gaf geen dubbel onderricht aan de apostelen.
 - ▶ zij hebben immers zelfs hun leven gegeven voor deze leer.
 - ▶ hun prediking wordt gerechtvaardigd door de komst van de H. Geest en die ook hun verkondiging intact bewaart in de Kerk en doorheen heel de geschiedenis.
- het leven van de individuele Christen en van de hele Kerk komen voort uit de “overdracht van de waarheid” en de Geest is aanwezig in het verkondigde geloof.
 - ▶ “De kerk moet deze gave van God (= geloof) bewaren, op dezelfde wijze waarop het door God gevormde lichaam de ‘wind’ (= Geest) moet bewaren, opdat alle mensen hieruit het leven ontvangen... . Want daar waar de Kerk is, daar is ook de Geest van God; en daar waar de Geest van God is, daar is de Kerk en al haar genade. En de Geest is de waarheid.”

Zijn godsleer.

De ene God.

- het gnosticisme en m.n. Marcion spreken over twee goden:
 - ▶ de kwade god uit het O.T. en
 - ▶ de goede god uit het N.T. .

- Ireneüs moet de identiciteit van beide aantonen.
 - ▶ om dit doel te bereiken moet hij de eenheid van de Schrift en de Traditie aantonen.
 - ▶ zijn uitgangspunt is de H. Schrift.
 - de geschiedenis van de Schrift: profeten, apostelen en Jezus ziet hij als een hechte eenheid.
 - zijn conclusie zal dan ook de volgende zijn:
 - “Al dezen (evangelisten en apostelen) hebben ons de volgende leer overgeleverd: één God van hemel en aarde, aangekondigd door de wet ene de profeten, en één Christus, de Zoon van God”.

Zijn godsleer.

De ene God.

- Hierbij worden voor de eerste maal in de geschiedenis de teksten van het N.T. geanalyseerde en van commentaar voorzien,
 - waarbij ze dezelfde autoriteit genieten als het O.T.
- aan het begin van zijn betoog poneert hij de volgende these, die hij zal trachten te verifiëren met behulp van schriftteksten:
 - “Noch de Heer, noch de H. Geest (die spreekt door de profeten) noch de apostelen hebben ooit iemand God genoemd, in de absolute betekenis van het woord en zonder te preciseren, die niet de ware God was. Ook zouden ze niemand ‘Heer’ genoemd hebben dan God de Vader, die over alle heerst, en de Zoon die van de Vader de heerschappij over heel de schepping heft gekregen”.

Zijn godsleer.

De ene God.

- Ireneüs onderzoeken aan de hand van verschillende profetische uitspraken van het O.T. de waarheid van deze these. (zie website)
- God is ook de Drie-ene God, zoals wordt overgeleverd in de traditie en zoals geschreven staat in de H. Schrift:
 - ▶ *“Eén God en Vader van allen die is boven allen en met allen en in allen” (Ef. 4,6). Want boven allen is de Vader, maar met allen is het Woord, want het is door zijn tussenkomst dat alles geschapen werd door de Vader; maar in ons allen is de Geest, die roept ‘Abba, Vader’ (Gal. 4,6; Rom. 8,15) en die de mens vormt tot gelijkenis van God...”.*
- alhoewel hij veel trinitaire teksten heeft weigert hij speculaties op vlak van de Triniteit.
 - ▶ hij houdt zich aan de bijbelse taal en gaat niet verder.

Ireneüs

De kennis van God.

- voor het gnosticisme was God totaal onbekend (ἄγνωστος) zowel in zijn essentie als in zijn existentie.
 - ▶ dit gaat veel verder dan de Bijbelse verborgen God of de moeilijk te kennen Platoonse God
 - ▶ en huldigt een radicaal dualisme tussen God en de wereld,
 - bijgevolg kan God enkel via de demiurg gekend worden,
 - zodat alleen de ingewijde tot de kennis van God kan komen.
- voor Ireneüs heeft de geschiedenis de taak om God te doen kennen, bovendien is de eenheid van de geschiedenis ook nog een argument voor de eenheid van God, immers de ene God is nodig om ervoor te zorgen dat de geschiedenis geen zinloze verzameling van losse feiten wordt.
 - ▶ terloops schijnt hij heel even te wijzen op de mogelijkheid om God uit de schepping te kennen.

Ireneüs

De kennis van God.

- voor Ireneüs is de Openbaring van God in de geschiedenis dé weg waarlangs de mens de wil en de eigenschappen van God kan kennen.
 - ▶ *Demonstrationes* schildert de lijn van de heilshistorie van de profeten tot de Zoon.
 - ▶ de hele heilseconomie is een zichtbaar-worden van God.
- de Openbaring is verbonden met alle ogenblikken waarin God zichzelf liet zien. Ireneüs huldigt hierbij een zekere dialectiek: de profeten zagen God en tegelijk zagen ze Hem niet:
 - ▶ “De profeten zagen niet het aanschijn van God zelf, maar de beschikkingen en de geheimen waardoor de mens God eens zal zien”.

Ireneüs

De kennis van God.

- Deze beperkingen moeten Gods transcendentie vrijwaren
 - ▶ de transcendentie van God is het wezenlijke probleem in de tweede eeuw.
 - ▶ Ireneüs sluit zich in zijn terminologie aan bij het hellenistische Jodendom en de negatieve theologie van het neo-platonisme, die beide het geestelijke karakter van God onderlijnen.
- het geloof en de kennis van God hangen niet alleen af van de ontmoetingen waarin God gezien werd -zoals de traditie die van ooggetuigen afhangt - maar vooruitkijkend heeft deze historische Openbaring een tendens naar het **eschatologisch** voltooid zien van God.

Ireneüs

De kennis van God.

- Het schouwen of zien van God is een mogelijkheid om in aansluiting bij de Griekse tijdgeest het geloof te verantwoorden.
 - ▶ het zien van God is geen louter theoretisch gebeuren, maar een echt levenggevend gebeuren waarin de H. Geest een centrale rol speelt.
 - ▶ het is geen immanent gebeuren, zoals in de gnostische systemen.
 - ▶ immers dit zien gebeurt met de aardse ogen die door de genade versterkt zijn.
 - ▶ dit laatste is een Christelijke aanpassing van de neo-Platoonse θεωρία.

- “Het aanschouwen is de weg en het doel van hen die naar God toegaan”,
 - ▶ daarom kan het werk van de rede niets anders zijn dan voorbereiding op de aanschouwing.
 - ▶ Het geloof kan hierbij niet worden weggecijferd.

Ireneüs

De Christologie.

- binnen het gnosticisme zijn er verschillende leren over Christus. Maar allemaal zijn ze docetistisch.
 - ▶ er is een hoogste “geestelijke” Christus, een emanatie van de hoogste God, die in een schijnlichaam verscheen, gehuld in ‘geestelijke elementen’, zonder materie (immers deze is slecht).
 - ▶ het moment van nederdaling is of: de kribbe of de doop in Jordaan.
 - ▶ voor **Valentinianen** is de geestelijke Christus de Zoon van de God van de Joden die “door Maria gegaan is als door een buis”.
 - ▶ voor de **Ebionieten** is hij een louter menselijk wezen, geboren uit Maria en Jozef
 - ▶ voor **alle gnostici** heeft de geestelijke Christus zich losgemaakt van Jezus bij de passie.

■

De Christologie.

Het Woord van God is waarlijk vlees geworden.

- Ireneüs toont aan dat het Woord van God waarlijk vlees geworden is en dat de mens Jezus God is.
- het belangrijkste argument voor de menswording van God ontleent Ireneüs aan het begin van het Johannes-evangelie. “In het begin was het Woord ...”.
 - hij stelt: “Met de woorden van Johannes zelf hebben wij alles bewezen”
- het begin van Mt. “Geslachtslijst van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham” ziet hij als een bewijs voor zijn **waarlijk mens-zijn**
- en Mt. 1,20-23: “het kind in haar schoot is van de H. Geest” als een bewijs voor Zijn **godheid**.

De Christologie.

Het Woord van God is waarlijk vlees geworden.

- de gnostische opvatting dat de hoogste Christus neergedaald is op de geestelijke Christus in de vorm van een duif bij de doop in de Jordaan wordt weerlegd door erop te wijzen dat de Geest die bedoeld is in Mt. 3,16 de H. Geest is.
- na zijn schriftargumentatie spreekt Ireneüs over het **motief van de incarnatie**”
 - ▶ alle mensen moeten gered worden en dit kan alleen gebeuren door de éne Christus.
 - ▶ hij onderzoekt de woorden van de Heer en van de apostelen en hij besluit zijn betoog dan met een samenvatting van de nieuw-testamentische leer, waarbij hij (zonder de latere technische termen) **het Woord schildert als één persoon met twee naturen.**

De Christologie.

Het motief van de incarnatie

- “Want als het geen **mens** zou zijn, die de vijand van de mens had overwonnen dan zou de nederlaag van deze vijand niet rechtvaardig zijn;
- als van de andere kant iemand anders dan **God** ons het heil zou gegeven hebben, dan zouden wij het niet op zekere wijze bezitten.
- En als tenslotte de mens niet in **eenheid met God** (συνηνώθη, co-unitus) geplaatst was, zou hij nooit deel kunnen hebben aan de onvergankelijkheid.” (III, 18, 7).

De Christologie.

De mens Jezus is God.

- de godheid moet hij niet verdedigen tegen de Valentinianen wel tegen Joden en Ebionieten
- Ireneüs neemt de mens Jezus als uitgangspunt.
 - ▶ Ireneüs herhaalt in wezen het argument van Justinus, nl. de Emmanuel-profetie (Zie de maagd zal ...).
- Ireneüs herhaalt het motief van de incarnatie:
 - ▶ “... opdat de mens in gemeenschap treedt met het Woord van God en door de aanname (adoptie) zoon van God wordt (vgl. Joh. 1,12)”.
- door de profetische voorspellingen wordt bewezen dat de Jezus die door de profeten voorspeld is, het Woord is dat van vóór alle eeuwigheid bestaat.

De Christologie.

De noodzaak van de verlossing.

- De noodzaak om verlost te worden toont Ireneüs aan aan de hand van Paulus en de profeten die hun wijsheid van Christus gekregen hebben.
 - ▶ “Want het is de Heer zelf, die de mensen gered heeft omdat dezen zichzelf net konden redden ... niet van ons komt het ‘goed’ van ons heil maar van God”.
- voordat hij met de Emmanuelprofetie begint, moet hij eerst de waarde van de Septuagint verdedigen.
 - ▶ hij merkt op dat deze vertaling door de Joden zelf gemaakt is en hun officiële tekst is.
 - ▶ ook de apostelen beriepen zich op deze tekst en hielden hem voor geïnspireerd.
 - ▶ Ireneüs baseert zich hierbij op de legende over het ontstaan van de Septuagint van de pseudo-Aristides.

Ireneüs

De theorie van de “recapitulatio”.

- De theorie van de “recapitulatio” (ἀνακεφαλαιοσις) is een prachtig voorbeeld van de kracht van Ireneüs’ denken.
- hij ziet hierin de hele wereld en zijn geschiedenis in één grote eenheid tezamen.
 - ▶ Ireneüs verbindt het geloof met de geschiedenis.
 - ▶ hij maakt er een apologetische constructie van.
 - ▶ uit deze grootse constructie is de eenheid van de wereld- en heilsgeschiedenis (m.n. door het verbond met Abraham en Noach), van de H. Schrift en van de traditie af te lezen en daarmee is ook de mogelijkheid voor allen gegeven om God en Christus te kennen en om te verwijzen naar hun beider (wereld en heil) eenheid.

Ireneüs

De theorie van de “recapitulatio”.

- in grote lijnen kunnen we de leer van de “recapitulatio mundi” als volgt schetsen:
 - ▶ Christus is de volheid der tijden en het hoogtepunt van de mensengeschiedenis.
 - ▶ in Zijn hele levensloop van geboorte tot verrijzenis vat Jezus de heilsgeschiedenis samen.
 - ▶ Jezus vervult de geschiedenis en geeft deze één zin, betekenis en doel
 - de recapitulatio van de in Adam gevallen mens gebeurt door genadevolle vernieuwing en herstelling (in Christus) en wordt voltooid bij de verrijzenis van het lichaam.
 - ▶ de komst van Gods Zoon en de daardoor nieuw ontstane verwantschap tussen God en mens is het begin van de eschatologische recapitulatio.
- recapitulatio ... te omschrijven/vertalen als “opnieuw onder één hoofd stellen” of (simpel) “herhalen”.

Ireneüs

De incarnatie.

- de ‘recapitulatio’ gebruikt Ireneüs om de incarnatie van Christus te schilderen in het geheel van de heilsgeschiedenis.
 - ▶ hij veronderstelt een overeenkomst tussen Adam en Christus, de nieuwe Adam en tussen Eva en Maria.
 - ▶ Heel zijn werk, dat Hij van te voren heeft gemaakt, heeft Hij ‘in Christus onder één hoofd gebracht’ (Ef. 1,10)”
 - ▶ “De eerste Adam is geboren uit de maagdelijke aarde, de tweede uit een maagd. Zelfs Zijn wijze van ontstaan gebeurt zoals het eerste werk, om het precies zo opnieuw op te nemen om het te ‘herhalen’, dit wil zeggen om het ‘opnieuw op te nemen’ in zich”.

Ireneüs

De incarnatie.

- wat bij de eerste Adam verloren ging moest de tweede redden, daarom heeft god de Schepper aan de “gelijkenis” tussen hen beiden vastgehouden ook in het ontstaan.
 - ▶ de waarheid van de incarnatie -tegen docetisme- wordt bevestigd door schriftteksten, vooral Paulus en de evangelies.
- het hoogtepunt van de verlossing en van de incarnatie is het lijden.
 - hij schildert de parallel tussen de beide Adams door de overeenkomst tussen Eva en Maria ahv veel citaten.
 - omdat de mensheid niet buiten de volheid van God gesloten is, maar door Zijn goedheid en geduld wordt verder gedragen, daarom kan een schepsel ook God dragen.
 - hij wijdt een heel stuk aan de realiteit van de erfzonde, de positieve en universele heilswil van God en de uiteindelijke redding van Adam.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie.

- **kosmologie en antropologie** zijn nauwelijks te scheiden bij Ireneüs, want deze wereld heeft slechts zin doordat hier mensen leven, die doorheen de hele geschiedenis naar God gevoerd worden.
 - ▶ **de gnosis**
 - huldigt haar onbekende God, die niets met de wereld te maken heeft.
 - de wereld is een minderwaardig product van een lagere godheid: de demiurg of de God van de Joden.
- voor Ireneüs is God, de onmeetbare en verborgene, de schepper van de wereld.
 - ▶ **Zijn verhouding met deze wereld is wezenlijk trinitair**,
 - met Zijn “beide handen”, de Zoon en de Geest heeft de Drie-ene God deze wereld en de mens geschapen uit liefde.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie.

- **de materiële dingen** hebben een echte waarde.
 - ▶ het duidelijkst wordt dit in de teksten over de mensheid van Christus.
 - ▶ God en schepping (schepsel) verhouden zich als ‘zijn en worden’, als ‘eeuwigheid en tijd.
 - ▶ God is zijn en daardoor eeuwig;
 - ▶ de mens, het wordende schepsel -dat noodzakelijk begin, midden en einde heeft- is wezenlijk op God aangewezen en heeft Hem nodig.
 - ▶ dit onderscheid, tussen God en wereld, is sterk bij Ireneüs dat het Griekse onderscheid tussen materie en geest erbij verbleekt.

- God is absoluut onkenbaar als Hij zich niet openbaart; deze openbaring gebeurt -parallel met de schepping- door de Zoon en de H. Geest.
 - ▶ (Mt. 11,27: “Niemand kent de Vader tenzij de Zoon en niemand kent de Zoon tenzij hij aan wie de Zoon het wil openbaren”).

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie.

- de gnosis onderscheidt drie substanties in de mens: **geest, ziel en vlees**.
- deze drie geven aanleiding tot drie soorten mensen:
 - ▶ “Het ‘ras’ van Seth, de ‘uitverkorenen’ of ‘volmaakte’ valentinianen;
 - ▶ het ras van Abel de ‘rechtvaardige’ (‘psychische’): de christenen
 - ▶ en het ras van Kain, de heidenen of de slechte Christenen.”
- het probleem is: de mens bestaat uit materie waaraan twee zielen zijn toegevoegd:
 - ▶ een pneumatische (geest) en
 - ▶ een psychische of geestelijke (ziel).
- ▶ de uitverkorenen, die een deel van de goddelijke substantie (goddelijk zaad) bezitten moeten trachten los te komen van hun lichaam.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie.

- Ireneüs tracht de eenheid van de mens aan te tonen.
 - ▶ de mens werd geschapen naar het beeld en de gelijkenis met God.
 - ▶ de mens bestaat uit lichaam en ziel, beide zijn gemaakt naar het beeld en de gelijkenis met God, “en in beide woont de genade. Lichaam, ziel en genade (geest) zijn allen absoluut noodzakelijk, doch deze drie vormen samen slechts één substantie: de mens.”
- de mens van Ireneüs vertoont zo de sporen van zijn trinitaire Schepper.
 - ▶ de wijze waarop deze “drieheid” gedacht moet worden, want deze mens -geschapen naar Gods beeld en gelijkenis- is niet volmaakt verklaart hij a.d.h.v. zijn recapitulatie-theorie.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie

- recapitulatio (toegepast op de mens)
- de mens was bij de schepping volmaakt
- door de zonde van Adam ging deze volmaaktheid verloren, de eerste mens kon de rijkdom van Gods Geest nog niet dragen.
 - ▶ de eerste zonde, waarvoor vooral de gevallen Chiliarch (= de engel die voor de mensen moet zorgen) verantwoordelijk is, heeft die een verstoring heeft aangebracht in de geschiedenis zonder echter de werkelijke lijn te veranderen.
 - ▶ het wegnemen van de boom des levens is een daad van God, waardoor de mens de genade krijgt om te sterven (= einde van zijn zondig leven),
 - ▶ zo kan de sterfelijke mensen weer hermaakt worden door God in de verrijzenis, ook dan zal de mens bestaan uit lichaam en ziel.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie

- de hele geschiedenis en openbaring zijn een opvoeding (παιδεία) van een voor het menselijk geslacht.
 - ▶ in deze opvoeding staat de komst van Christus op het juiste ogenblik centraal.
 - ▶ Christus neemt de menselijke natuur op zich en herstelt de rijkdom en volmaaktheid van het begin weer.
 - ▶ het terugvoeren van de “vleselijke” mens naar de “geestelijke” mens houdt geen wezensverandering in.
 - ▶ in feite is de hele geschiedenis een oefening van de vrijheid.
 - ▶ se mens moet om Gods leiding te kunnen volgen vrij zijn... en een natuurlijke godskennis hebben.
- ▶ deze godskennis komt vooral voort uit de vraag van wereldgeschiedenis om verklaard te worden.

Ireneüs

Kosmo-(theo)-logie en anthropologie

- het aardse bestaan van de mens is slechts tijdelijk en uiteindelijk gericht op de onvergankelijkheid.
- de vrijheid van de mens sluit de mogelijkheid om te zondigen niet uit.
- Ireneüs bewijst dat God tegelijk goed is én rechter, aan de hand van de Schrift.
 - ▶ Marcion zag in deze “dubbelheid” van God een argument voor het bestaan van twee goden.
 - ▶ Ireneüs benadrukt daarom de universele heilswil van God én de vrijheid van de mens.

Ireneüs

Eschatologie

- de eschatologie van Ireneüs lijkt chiliastisch.
 - ▶ in een duizendjarig rijk na de verrijzenis krijgen de rechtvaardigen nog een laatste oefening in de aanschouwing van God.
- Niettegenstaande alle tekorten in zijn eschatologie zoals de aannemen van drie plaatsen in het “huis van de Vader” “vormt Ireneüs met zijn eschatologie een belangrijk tegenwicht tegen de ‘wereldvluchtende’ en de verrijzenis van het vlees niet volledig ernstig nemende platoniserende christelijke eschatologieën van latere tijden en van het gewone christelijke bewustzijn”.

Ireneüs

Slot

- Ireneüs leverde een enorme prestatie.
- hij behandelt
 - niet alleen grote themata zoals schepping, incarnatie en verlossing,
 - hij bestrijkt ook -als eerste- ongeveer het hele terrein van de dogmatiek, en dit aan het “begin” pas van de systematische theologische reflectie.
- Zo behandelt hij
 - het wezen van de Godmens Jezus-Christus,
 - de relatie van Christus en de Kerk,
 - de rol van de H.- Geest,
 - de rol van Maria,
 - de H. Schrift,
 - het mysterie van de Kerk,
 - de traditie.
- verrassend is de bibliciteit en de rijpheid van zijn theologisch denken in zo’n vroege fase van het theologisch denken.

Ireneüs

Zijn verering.

- Zijn gedachtenis wordt gevierd op 28 juni.
- God, Gij hebt de heilige Ireneüs gemaakt tot een krachtig verdediger van de ware leer en van de vrede in uw kerk. Wij vragen U op zijn voorspraak: vernieuw in ons het geloof en de liefde en laat ons er steeds op bedacht zijn de eenheid en eensgezindheid te bevorderen. Door onze Heer Jezus Christus, uw Zoon ...

Adversus Haereses boek 1, h. 10

De eenheid van het geloof van de Kerk in heel de wereld.

1. De Kerk, ook al is ze verspreid over de hele wereld, tot aan de uiteinden der aarde, heeft van de apostelen en hun leerlingen het geloof ontvangen in de éne God, de Almachtige Vader, Schepper van hemel, aarde en zee, en van alle dingen die erin zijn; en in één Christus Jezus, de Zoon van God, die mens werd voor onze redding; en in de Heilige Geest, die door de profeten de beschikkingen van God verkondigde, en de komst van de geliefde Christus Jezus, onze Heer; en zijn geboorte uit een maagd, het lijden en de verrijzenis uit de dood, en zijn opstijgen naar de hemel in het vlees, en Zijn komende verschijning uit de hemel in de heerlijkheid van de Vader “om alle dingen onder één hoofd te brengen” en om alle vlees van het hele menselijke ras te doen opstaan, opdat voor Christus Jezus, onze Heer, God, Redder en Koning, volgens het welgevallen van de onzichtbare Vader, “iedere knie zal buigen, in de hemel en op aarde, en onder de aarde en dat iedere tong zich zal belijden” tot Hem, en om een rechtvaardig oordeel over allen te vellen; en om de “boze geesten”, de engelen die gezondigd hebben en afvallig werden, samen met de goddelozen, de onrechtvaardigen, wettelozen en lasteraars onder de mensen in het eeuwig vuur te werpen.

Adversus Haereses boek 1, h. 10

De eenheid van het geloof van de Kerk in heel de wereld.

Maar ook om in de uitoefening van Zijn genade, onsterfelijkheid te geven aan de rechtvaardigen, de heiligen en aan hen die zijn geboden onderhouden hebben, en die volhard hebben in Zijn liefde, sommigen van begin af aan (van hun christelijk leven), anderen vanaf (de dag van) hun berouw, en om hen te omringen met eeuwige heerlijkheid.

2. Zoals ik al opgemerkt heb, bewaart de Kerk, die deze prediking en dit geloof ontvangen heeft, ondanks het feit dat zij verspreid is over de hele wereld, dit zo zorgvuldig, alsof zij in één huis woonde. Zij gelooft ook deze punten (van de geloofsleer), alsof zij slechts één ziel heeft, en één hart, en zij verkondigt ze, zij leert ze, en geeft ze verder in volmaakte harmonie, alsof zij ze in één mond bezat.

Adversus Haereses boek 1, h. 10

De eenheid van het geloof van de Kerk in heel de wereld.

Want, ook al zijn de talen van de wereld verschillend, toch is het belang van de traditie een en hetzelfde. Want de kerken die gesticht zijn in Germanië geloven of leveren niets anders over dan de kerken in Iberië of Gallië, of dan die in het Oosten, of in Egypte of in Lybië, of dan die in het centrum van de wereld. Maar zoals de zon, dat schepsel van God, één en dezelfde is in de hele wereld, zo schijnt ook het licht van de prediking van de waarheid overal en verlicht alle mensen die tot de kennis van de waarheid willen komen. Zo zal ook geen van de leiders van de kerken, hoezeer hij ook begiftigd mag zijn met de gave van welsprekendheid, afwijkende leerstukken leren, immers “niemand staat boven de Meester”; evenmin zal hij die niet over de macht van het woord beschikt afbreuk doen aan de traditie. Want het geloof is altijd één en hetzelfde. Zo zal iemand die in staat is om het zeer goed uit te leggen er niets aan toevoegen en iemand die maar weinig kan zeggen er niets aan afdoen.

Adversus Haereses boek 1, h. 10

De eenheid van het geloof van de Kerk in heel de wereld.

3. Het is niet zo, dat omdat sommige mensen over een grotere of minder grote mate van intelligentie beschikken, zij daarom het onderwerp [van het geloof] zelf zouden veranderen, of dat zij een andere God zouden plaatsen naast Hem die de Schepper ($\delta\eta\mu\iota\omicron\upsilon\pi\gamma\omicron\varsigma$), Maker en Instandhouder van het heelal is (alsof Hij niet voldoende voor hen zou zijn), of een andere Christus, of een andere Eniggeborene. Wat ik bedoel is eenvoudigweg dat de een (beter dan de ander) de betekenis van de dingen die besproken zijn in parabels kan uitleggen en toepassen op het algemene schema van het geloof en beter de werking en beschikking van God wat betreft de redding van de mens kan verklaren, en tonen dat God lange tijd geduldig was tegenover de afval van de opstandige engelen en ook tegenover de ongehoorzaamheid van de mens, en uitleggen waarom dezelfde God sommige dingen tijdelijk en andere eeuwig gemaakt heeft, sommige hemels en andere aards; en verstaan waarom de onzichtbare God, zichzelf aan de profeten heeft meegedeeld onder een andere vorm, maar verschillend aan verschillende individuen; en tonen waarom er meer dan een verbond aan de mensheid gegeven werd; en leren wat het bijzondere kenmerk van ieder van deze verbonden was; en zoeken waarom “God die iedere man opsloot in ongehoorzaamheid”, toch “medelijden met allen had”;

Adversus Haereses boek 1, h. 10

De eenheid van het geloof van de Kerk in heel de wereld.

en dankbaar zeggen waarom het “Woord van God vlees geworden is” en geleden heeft; en vertellen waarom de komst van de Zoon van God plaatsvond in de laatste tijden, dat wil zeggen, eerder aan het eind, dan bij het begin van de wereld; en uitwerken wat besloten ligt in de Schriften, over het einde zelf, over de toekomstige dingen, en niet te zwijgen over waarom God de heidenen geschapen heeft, die geen hoop op redding hadden, nu mede-erfgenamen, van hetzelfde lichaam, en deelgenoten van de heiligen en bespreken hoe het kan dat “dit sterfelijk lichaam bekleed zal worden met onsterfelijkheid, en dit vergankelijke bekleed zal worden met onvergankelijkheid” en verkondigen in welke zin God zegt: “Dat wat eerst geen volk was, nu een volk is; en dat zij bemind wordt die eerst niet werd bemind” en in welk zin Hij zegt dat “zij die verlaten was had meer kinderen dan zij die een man bezat”.

Want over deze dingen, en andere van gelijke strekking, roept de apostel uit: “O, diepte van de rijkdommen zowel van de wijsheid als van de kennis van God, hoe onnaspeurbaar zijn Zijn oordelen, en Zijn wegen uit het verleden te doorgronden!”

... de katholieke Kerk bezit hetzelfde geloof over de hele wereld, zoals wij reeds gezegd hebben.

Einde

